

Turmac (deel 1)

Louis Bracco Gartner

De ironie wil dat ik al enige tijd een artikel over de Turmac wilde schrijven omdat ik wat documentatie over deze sigarettenfabriek in Zevenaar in handen kreeg, terwijl kort daarop bekend werd dat deze zelfde fabriek, weliswaar onder een andere naam, per 1 juli 2008 gesloten wordt. De productie van de huidige British American Tobacco (BAT) wordt dan verplaatst naar het de Duitse plaats Bayreuth in Beieren (ja die van het door mij beminde Wagnerfestival).

Een reden te meer om wat historie boven water te halen. Turmac verpakkingen en de bekende zijdes van Turmac zijn tenslotte nog steeds de meest gezochte verzamelaars voorwerpen.

Het begon in 1920. De Turkse tabakshandelaar Kiazim Emin Bay kocht twee bestaande tabaksopslagplaatsen op in Zevenaar, die eigendom

waren van de fam. Buschhammer, en kreeg in december 1919 toestemming van B & W van Zevenaar om daarin een sigarettenfabriek te beginnen, mits deze binnen 6 maanden in productie zou zijn. In mei 1920 kon de nieuwe fabriek van de Turmac, afgeleid van (Turkisch Macedonian Tobacco Company) gaan draaien en bereikte al spoedig een capaciteit van 300.000 sigaretten per dag.

Uiteraard werden de toen populaire Turkse of Egyptische ovale sigaretten geproduceerd van oriënt tabak en voorzien van een gouden mondstuk.

Bekende merken waren: Turmac Orange, Turmac Bouquet, Blue, Rouge en Vert. Later kwamen daar Serdar, Turmac Speciaal en Turmac Bouquet bij.

Kiazim Emin Bey was een man van formidabele omvang en met zijn fez als hoofddeksel werd hij een bekende en vertrouwde verschijning in Zevenaar.

Wellicht dat menig man met enige afgunst naar hem keek wanneer hij op Koninginnedag (31 augustus), vergezeld van zijn drie rokende vrouwen, de optocht gadesloeg. Deze en andere evenementen werden mede mogelijk gemaakt door sponsoring van onze Oosterse satraap. Later hebben Rothmans Int. en nu de B.A.T. nog steeds, vele evenementen in Zevenaar gesponsord of op andere wijze hun bijdrage geleverd.,

Turmac onderscheidde zich in de twintiger jaren niet van andere sigarettenfabrieken maar in 1927 werd dat anders. In Duitsland gebruikte

Sigaretten produceren toen leek op een chirurgische ingreep.

men reeds de nieuwste en snelste machines. Turmac keek over de grens en kocht in Dresden de nieuwste installaties, die in eerste instantie door Duitse assembleurs gemonteerd en bediend werden. Met trots staat in de boeken vermeld dat eigen monteurs na een aantal jaren hun Duitse leermeesters de loef afstaken.

In dat jaar – 12 september - kwam ook Z.K.H. Prins Hendrik de fabriek bezoeken. Het is niet bekend in hoeverre

het heerlijke aroma van de Turkse tabak, zoals Z.K.H. opmerkte, hier debet aan is, maar in ieder geval kreeg de Turmac het predikaat “Hofleverancier”. Dat was voor de Turmac de aanleiding om hun nieuwste merk “Fournisseur de la Cour” op de markt te brengen.

Al gauw waren de bestaande gebouwen te klein en werd er in 1929 begonnen met nieuwbouw van een productiegebouw met vier verdiepingen, daarop aansluitend gebouw waarin ook de kantoren werden ondergebracht. In 1934 was het gehele complex gereed.

De crisisjaren, na de befaamde Krach van Wallstreet (1929), gingen niet helemaal geruisloos voorbij. Een kleine productie terugslag, mede geholpen door de toenemende werkloosheid, was het gevolg. Toch bleven

de nieuwe U.G.- machines op volle toeren draaien met een capaciteit van 300.000 sigaretten per dag (ja, gelijk aan totale dag productie van de beginjaren).

De voorzijde van de Turmac geschenkencatalogus, waarin zelfs radio's werden aangeboden.

Nieuwe merken deden hun intrede zoals: Turmac Mondial, -Beau Monde, -Queen's Palace en -Tashka. In de Kiazim Emin reeks verschenen: Enim Pasja, Alexandrie, Luxor en Astoria.

In 1932 vond er weer een uitbreiding plaats en naast de eerste Molins sigaretten machine met een capaciteit van 450.000 sigaretten per 8½-urige werkdag, werd een pneumatische tabakstoevoer installatie aan het toch al uitgebreide machinepark toegevoegd waarmee de efficiency binnen de fabriek nog meer verhoogd werd.

Ongeveer in 1935 werd begonnen met de productie van de zgn. American type sigaretten die werden verpakt met een Molins verpakkingsmachine, de eerste pakmachine van Turmac.een fabrieksgebouw met eveneens vierverdiepingen maar die later werd verhoogd naar zes. Tot slot werden de oude tabaksschuren vervangen door een vierverdiepingen hoog

11

Verzamelaars van Turmac artikelen zullen allemaal naast de cadeaubonnen ook de zijdjjes met wapens, vlaggen, vlinders en bloemstukken in hun collectie hebben. Deze moeten van voor 1934 zijn want toen werd een wetsontwerp aangenomen waarbij het verboden werd bovengenoemde en andere artikelen cadeau te geven omdat dat als een korting gezien werd op de toen verhoogde de banderollenprijs (aanpassing nieuwe tabakswet).

In datzelfde jaar is men ook sigaren, shag en pijptabak gaan produceren. Een jaar later werden de sigaren al uit de handel genomen. Shag en sigaretten bleven tot half 1940 wel in productie.

De jaren 1940 – 1945 waren ook voor de Turmac bijzonder moeilijk. Omdat Zevenaar dicht bij de Duitse grens ligt voelde men de dreiging van een naderende oorlog blijkbaar sterker dan bv. in het westen van het land. Al in 1938 en 1939 werden maatregelen genomen tot zelfbescherming en werden loopgraven gegraven en werd ook een bedrijfsbrandweer in het leven geroepen om handelend op te kunnen optreden.

Na de inbeslagname door de Duitsers van Nederland braken spontane stakingen uit. Seyss-Inquart verbood echter dat de productie stop gezet werd en eventueel ontslagen arbeiders van na 10 mei 1940 moesten weer in dienst genomen worden. Dit besluit werd ook aan alle medewerkers van de Turmac doorgegeven.

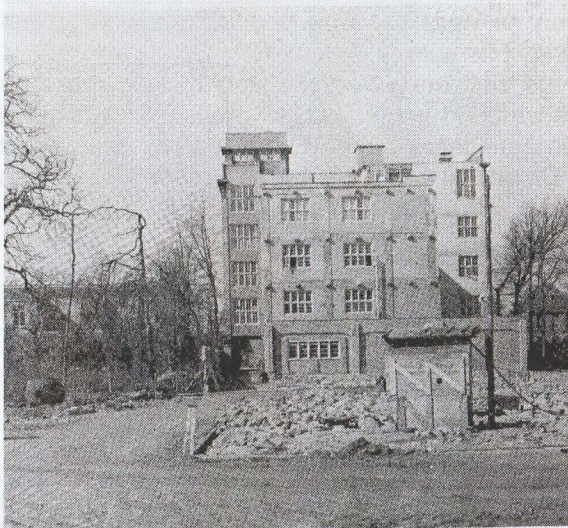
De nog aanwezige tabak werd in de oorlog herverdeeld. Alle tabak moest ingeleverd worden. Een deel werd door de Duitsers gevorderd en de rest ging in een 'pool' en werd verdeeld onder de daarvoor aangewezen bedrijven. Vanwege de grote voorraad tabak, die bij het uitbreken van de oorlog nog aanwezig was bij de Turmac – voor meer dan vijf jaar normale productie – moest Turmac daardoor een vrij groot kwantum inleveren.

De verbouw van de zgn. Amateur-tabak, ingeleverd door beroeps- en amateur-telers en een kleine tabaksplantage op het terrein van de fabriek, zorgde dat Turmac ook tot aan het einde van de oorlog kon produceren en het personeel over sigaretten kon beschikken als ruilmateriaal.

De oorlog had ook andere gevolgen voor de Turmac. Zo werden in 1944 enkele scholen in Zevenaar "op hoog bevel ontruimd" en werden vier klassen van de Mulo-school tijdelijk bij Turmac ondergebracht. De toch al goede band tussen Turmac en de bevolking van Zevenaar werd hiermee nog eens verstevigd. Slachtoffers vielen er ook. Niet alleen Turmac medewerkers sneuvelden maar ook de directeur, de heer C.W. Gersdorf. Hij was leider van een verzetsgroep. Toen hij krijgsgevangen geallieerde soldaten op het station van Zevenaar, die onderweg waren naar Duitsland, sigaretten aanbod werd hij gearresteerd. Tijdens de autorit naar Apeldoorn werd hij onderweg met een nekschot doodgeschoten en werd de volgende dag zijn stoffelijk overschot langs de kant van de weg gevonden. Kort voor de bevrijding, de Duitsers hadden gebouwen en terrein van de Turmac

gevorderd voor het gebruik van een reparatiewerkplaats voor auto's, werden deze op 6 februari en 23 maart 1945 gebombardeerd. Naast een flink gedeelte van de productiegebouwen werd ook het kasteel Enghuizen, dat als kantoorruimte en kantine in gebruik was, volledig verwoest.

In eerste instantie werd begonnen om datgene was nog over was te herstellen. Naast machines die nog intact waren werden machines uit Groningen gehaald, die weliswaar door de Duitsers gevorderd waren maar die men achter gehouden had. Met de personeelsleden, die al snel waren opgeroepen om weer naar de fabriek te

komen, werd haast gemaakt met het herstel. Zo ook kregen vroegere arbeiders, die in concentratiekampen gezeten hadden of andere die geëvacueerd waren na een aanpassingsperiode, zij moesten tenslotte wennen aan het voor hen nieuwe arbeidsritme, weer werk warmee bereikt werd dat rond september 1945 de productie, voor zover mogelijk, weer goed op gang kwam. Het in 1938 aangekochte bedrijf van Kyriazi Frères, gevestigd aan de N.Z. Voorburgwal te Amsterdam deed tot 1949 dienst om ook daar een gedeelte van de productie onder te brengen.

(wordt vervolgd)

*Voor al onze lezers
De beste wensen voor 2008*

Colofon

Abonnement

Jaargang: 1 Juli t/m 30 Juni

Nederland: €16,- per jaar

Buitenland: €22,- per jaar

Betaling

Postgiro 3823478

t.n.v. PKN

Verschijningsdata

Juli, Oktober, Januari en April

Deadlines kopij

Zes weken voor verschijning

Merk overgenomen door Turmac tussen 1950-1955
Doosje met 25 ovale Egyptische cigarettten

Blikverpakking ca.1925, inh. 25 cigarettten vervaardigd
door Waldorf Astoria in Munchen-Stuttgart

Op de voorpagina:

Kop van een waterpijp gemaakt van Tophane aardewerk en afgewerkt met goud. Ca. 1860.

De kop is versierd met zowel rolstempels als gewone stempels. Het merk van de pijpmaker staat in het midden.

www.tabakspijp.nl
info@tabakspijp.nl

Kwartaalblad voor de
pijpenverzamelaar en
onderzoeker.

ISSN: 0924-4158

Auteurs zijn verantwoordelijk voor hun bijdragen.

